

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЇ

УДК 378.147

Анаїт Данієлян, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти та методик природничо-математичних дисциплін
Юлія Вовк, магістрант кафедри початкової освіти та методик природничо-математичних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЇ

У статті проаналізовано сутність поняття "ціннісне ставлення до професії", здійснено науково-теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження, визначені сутнісні характеристики ціннісного ставлення до професії майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: ставлення, ціннісне ставлення, професійна підготовка, майбутні вчителі початкової школи, цінність, особистісний смисл.

Рис. 1. Літ. 8.

Анаит Даниелян, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры начального образования и методик естественно-математических дисциплин
Юлия Вовк, магистрант кафедры начального образования и методик естественно-математических дисциплин
Киевского университета имени Бориса Гринченко

СУЩНОСТНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ПРОФЕССИИ

В статье проанализирована сущность понятия "ценностное отношение", проведен научно-теоретический анализ литературы по проблеме исследования, определены сущностные характеристики ценностного отношения к профессии будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: отношение, ценностное отношение, профессиональная подготовка, будущие учителя начальной школы, ценность, личностный смысл.

Anait Danielyan, Ph.D. (Pedagogy), Docent of Primary Education and Methods of
Natural Sciences and Mathematics Disciplines Department
Julia Vovk, Master Student of Primary Education and Methods of
Natural Sciences and Mathematics Disciplines Department Kyiv University by B. Hrynchenko

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF VALUE TREATMENT OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO PROFESSION

The paper analyses the essence of the determination "value treatment to the profession", performs the scientific and theoretical analysis of literary sources in research problem, was determined essential characteristics of value treatment to the profession of future primary school teachers.

Keywords: treatment, value treatment, professional training, future primary school teachers, value, personal meaning.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням сучасної вищої школи стає формування висококваліфікованих та конкурентоспроможних спеціалістів, які у своїй майбутній професійній діяльності будуть керуватися досягненням не лише особистісно, а й соціально значущих результатів. У цій ситуації проблема перебудови навчально-виховного процесу на принципах гуманності, моралі, культуровідповідності та толерантності є особливо актуальною. Відповідно актуалізується й проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, які закладають систему цінностей у майбутнього покоління. Тому підготовка майбутніх педагогів

повинна орієнтуватись не лише на аспекти спеціальності, а й на формування загальнолюдських і професійних цінностей, оскільки вони є смислотворюючим компонентом професійної діяльності, визначають подальшу траєкторію розвитку фахівця як особистості і як достойного члена суспільства. Особливого значення набуває ціннісні ставлення, особистісний смисл майбутньої професії.

Суб'єктивно засвоєна майбутніми вчителями початкової школи система знань щодо особистісно-професійних цінностей отримує своє відображення у ціннісному ставленні до професійної діяльності, яке впливає на результативність виконання професійних завдань

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЇ

та регулює поведінку фахівця у соціальному та професійному середовищах, тобто ціннісне ставлення до професії знаходиться у тісному зв'язку із якістю праці. У зв'язку з чим, компетентнісний підхід, що орієнтується на кінцевий результат освітнього процесу та спрямовується на формуванні у майбутнього фахівця готовності ефективно організувати внутрішні ресурси, знаходиться у тісному взаємозв'язку із ціннісним ставленням фахівця до професії, яке забезпечує особистісний смисл професійної діяльності, її цінність у власному житті та житті суспільства, стимулює інтерес до діяльності, регулює постійний розвиток, саморозвиток вчителя тощо. Ціннісне ставлення до професії є важливим чинником успішного здійснення будь-якої професійної діяльності, її складовою частиною. Виявлення сутності ціннісного ставлення до професії вчителів початкової школи для нашого дослідження перш за все вимагає уточнення поняття "ціннісне ставлення".

Аналіз наукових досліджень. В останні роки значно посилюється інтерес науковців до проблеми формування ціннісних ставлень особистості. Аналіз поля існуючих визначень дефініції "ціннісне ставлення" ускладнюється, по-перше, великою кількістю різних підходів до визначення цього поняття у філософії, соціології, аксіології, психології, педагогіці, культурології та ін.; по-друге, великим ідеологічним навантаженням, що накладається на це поняття; по-третє, тісним переплетінням різних взаємодоповнювальних та взаємопроникаючих понять, якими оперує сучасна педагогічна наука, серед яких "ціннісні орієнтації", "ціннісні уявлення", "ціннісне ставлення", "морально-ціннісне ставлення", "позитивне ставлення", "ціннісний смисл", "ціннісне сприймання", "ціннісна свідомість" тощо.

Проблема формування у майбутніх фахівців ціннісних ставлень привертала увагу і розроблялася вітчизняними і зарубіжними науковцями. У філософському та соціологічному контексті її розглядали В. Андрущенко, В. Василенко, О. Дробницький, А. Здравомислов, І. Зязюн, В. Кремень. Загальні підходи до психологічної природи цінностей та ціннісних ставлень висвітлені у працях І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, О. Леонтєва, Л. Масол, В. М'ясищева, С. Рубінштейна, Г. Тарасенко та ін. Педагогічний аспект формування ціннісних ставлень досліджували О. Вишневський, В. Киричок, В. Кузь, О. Савченко, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, Н. Щуркова. Окремі аспекти формування ціннісних ставлень у різних ланках освітньої системи досліджували Т. Баранова,

Н. Бутенко, Н. Ігнатівська, О. Колонькової, О. Кононко, А. Кочергіна, Н. Кудикіна, А. Лазурський, Г. Люблінська, Ю. Марков, К. Чорна та інші. Формування ціннісного ставлення суб'єктів навчально-виховного процесу до різних його аспектів, до основних загальнолюдських ідеалів розкрито в наукових доробках таких авторів, як М. Андреев, В. Баранов, М. Кейв, Н. Коростелева, О. Масалова, Н. Рудова, О. Трофимова, І. Чабаненко. Питання професійної підготовки майбутніх учителів, формування в них ціннісного ставлення до педагогічної професії, педагогічної діяльності досліджувалися В. Гриньовою, І. Левицькою, М. Сметанським, О. Сухоною та іншими науковцями. Однак проблема формування у майбутніх учителів початкової школи ціннісного ставлення до професії ґрунтовно не досліджувалася.

У рамках психолого-педагогічного напрямку проблема цінностей є однією з базових, оскільки система ціннісних ставлень особистості детермінує поведінку людини протягом усього життєвого шляху. Науковий базис для вивчення психолого-педагогічного аспекту цінностей створено працями психологів і педагогів, серед яких Б. Ананьєв, І. Бех, Р. Захарченко, Б. Кобзар, В. Лисенко, В. Струманський, О. Сухомлинська, В. Семиченко, В. Тюріна та інших. Особливого значення в педагогічній теорії набувають цінності духовного характеру – це цінності наукових знань, прогресивних ідей, високих моральних та естетичних уявлень. Вони є ознаками духовного здоров'я й духовної зрілості особистості та суспільства.

Мета статті – на основі науково-теоретичного аналізу визначити сутність поняття "ціннісне ставлення до професії".

Виклад основного матеріалу. Підкреслимо, що пошук нових шляхів розв'язання проблеми формування цінностей особистості зумовив учених розглядати визначення цього питання в психолого-педагогічному аспекті: по-перше, як аналіз механізму формування ціннісних орієнтацій і, по-друге, як розгляд системи соціальних зв'язків та залежностей, що визначають процес формування цінностей.

Узагальнюючи підходи різних наук до поняття "цінність", Л. Столович пропонує так у цьому понятті поєднуються такі значення: характеристика зовнішніх властивостей і предметів, що постають як об'єкт ціннісного ставлення; психологічних якостей особистості, що є суб'єктом цих стосунків; стосунки між людьми, їх спілкування, завдяки якому цінності стають загально значущими [7, 10]. На підставі аналізу наукових підходів, ми вважаємо, що цінності є

СУТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЇ

синтезом почуттів, потягів і дій, що посідають важливе місце в загальній структурі особистості і сприяють визначенню її життєвих позицій, тісно пов'язані із ціннісним ставленням.

Ставлення є предметом дослідження психології та педагогіки (Г. Андреева, Л. Божович, А. Петровський, Н. Щуркова). У різних джерелах термін “ставлення” трактується з використанням різних підходів, а саме як особистісний смисл (В. М'ясищев), соціальні зв'язки особистості (Б.Ананьєв), елемент внутрішнього світу особистості (Д.Леонт'єв), ціннісна орієнтація (О. Здравомислов); психічний стан (В. Зобков), спрямованість особистості (Г. Болдирева, О. Леонт'єв), виявлення зв'язків (І. Харламов, Н. Щуркова) та ін.

Переважає більшість психологів розглядають ставлення як складне психічне утворення, структурний компонент особистості, який досліджується у взаємозв'язку із свідомістю людини, життєвими цілями та смислами життя, ціннісними установками, орієнтаціями особистості (Б.Ананьєв, В. Бехтерев, О. Лазурський, О. Леонт'єв, В. М'ясищев та ін).

Глибокий аналіз категорії “ставлення” здійснено в працях Б. Ананьєва, В. М'ясищева, які розуміють його як базовий складник психології особистості, як вихідну одиницю психологічного аналізу. Вчені підкреслюють, що ставлення, як соціальні зв'язки та взємозв'язки, що утворюють особистість людини, є основою будь-якої людської діяльності [1, 186]. Це, на наш погляд, найбільш точно доводить необхідність формування ціннісного ставлення до професії у майбутніх фахівців, що забезпечить якість їх подальшої професійної діяльності.

Вагомими для нашого дослідження є погляди В. М'ясищева, який вважає ціннісне ставлення основою розвитку цілого спектру якостей особистості, оскільки саме в ціннісному ставленні, підкреслює вчений, виявляється здатність людини адекватно відображати дійсність у її основних рисах, можливість обирати засоби впливу на навколишню дійсність і здатність погоджувати власні дії з узагальненим змістом привласненого досвіду [4]. Отже, ставлення, як ціннісні еталони життєдіяльності людини, виконують роль внутрішніх механізмів регуляції поведінки, спрямовують і коригують процес цілепокладання, що є для нашого дослідження достатньо вагомим. Тобто, ціннісне ставлення майбутнього вчителя початкової школи є одним із чинників особистісного та професійного розвитку.

На думку Л. Божович, ставлення є суб'єктивною характеристикою особистості, що виникає та змінюється в процесі задоволення певної потреби [2]. Отже, у процесі формування у майбутніх

учителів початкової школи ціннісного ставлення до професії необхідно, щоб сама педагогічна професія стала потребою, набула особистісного смислу для студента, як майбутнього фахівця.

Зв'язок ціннісного ставлення з оцінною діяльністю доведено у дослідженні Л. Рувінського й І. Кобиляцького, які зазначили, що формуванню ціннісного ставлення сприяє пізнання цінності та відповідна позитивна емоція. Саме оцінка, що містить пізнавальний і емоційний компонент, на думку вчених, сприяє як пізнанню, так і формуванню відповідного ціннісного ставлення. Автори підкреслюють, що “ціннісне ставлення пов'язане як із пізнавально-оцінним аспектом діяльності суб'єкта, так і з його перетворювальною діяльністю й становить їхній стрижень. В основі ціннісного ідейно-морального ставлення – оцінка, тобто усвідомлення духовної цінності” [6, 124].

О. Хоцей, досліджуючи суть ціннісного ставлення, підтверджує наявність змішування понять “ціннісне ставлення” й “оцінна діяльність” (“цінення” з “оцінюванням”), а також підкреслює, що між ними існує абсолютна різниця: “Це дійсно різні прояви активності суб'єкта: в одному випадку об'єкту надається цінність, а в іншому – ставиться оцінка. Дуже точно, на наш погляд, науковцем проведені смислові лінії між вагомими для нашого дослідження поняттями: “Цінності суть того, що ми цінуємо, а цінуємо ми те й тільки те, що необхідне (або безпосередньо, або як необхідні умови й проміжні засоби) для задоволення наших потреб”. Цінувати у цьому визначенні тотожно “визнавати цінним”, тобто ціннісно ставитися” [8].

З огляду на зазначене вище можна стверджувати, що існує тісний взаємозв'язок і певною мірою взаємопроникнення цінностей та ціннісного ставлення з потребою, смислами, значеннями та оцінкою у значенні “цінення”. Представимо це на рисунку 1.

Близьким до нашого розуміння є розуміння ціннісного ставлення через зв'язки особистості із об'єктом. Так, О. Палей визнає в ціннісному ставленні особливий характер зв'язку особистості з навколишнім середовищем, у ході якого суб'єкт відчуває не конкретні речі, а їхній вплив на своє життя. Ціннісне ставлення, за визначенням науковця, це “єдність, що утворює ціннісну систему”, основними елементами якої є суб'єкт та якісна основа предмета (об'єкта ставлення) [5, 11].

Грунтовною, на наш погляд є підхід до розуміння ціннісного ставлення О. Корж. Ставлення, на думку науковця, це соціально зумовлена змістовна структура свідомості особистості. Воно відбиває індивідуально

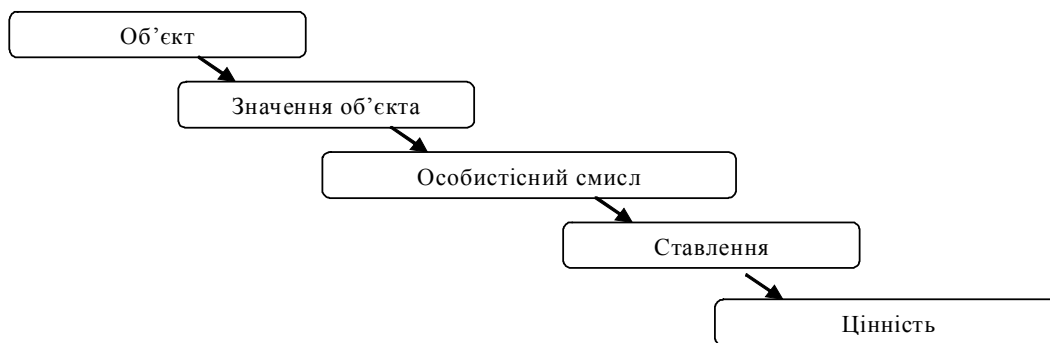

Рис. 1. Механізм формування цінностей і смислів

переломлену групову суспільну свідомість і має вибірковий характер, зумовлений особливостями індивідуального розвитку особистості. Ставлення є усвідомленим й різним за ступенем активності й динамічності, у ньому виявляється досягнута особистістю єдність емоції, оцінки, думки й дії. Це дозволяє розуміти ставлення як внутрішню активну вибіркову позицію особистості до будь-якого істотного питання, що визначає її індивідуальний характер діяльності й поведінки протягом життя [3]. Це, на наш погляд, доводить, по-перше, можливість виявлення рівнів сформованості у студентів ціннісного ставлення до професії, по-друге, його змістові одиниці, серед яких найвагомішими є емоції, оцінка, думки чи знання та конкретні дії.

На основі аналізу сутності ціннісного ставлення, які представлено у роботах С. Авлікіної, О. Корж, О. Палей, Н. Щуркової та ін., у своєму дослідженні під ціннісним ставленням до професії ми розуміємо активний, стійкий вибірковий зв'язок суб'єкта з професією в усіх її проявах, у результаті чого професія набуває для суб'єкта особистісного смислу, індивідуальної й суспільної значущості, надає моральне, фізичне, психічне й емоційне задоволення.

Як бачимо, ціннісне ставлення майбутніх учителів початкової школи до професії є компонентом ціннісно-сміслової сфери особистості. Пояснюючи зв'язок суб'єкта з професією в усіх проявах ми розуміємо як розуміння суб'єктом ціннісного смислу цієї професії; комплексу знань про її сутність, особливості; значення у житті людини і суспільства; системи професійних умінь; прагнення до самореалізації і саморозвитку, активний, цілеспрямований і корисний взаємозв'язок із людьми цієї професії тощо. Однією з головних характеристик ціннісного ставлення майбутніх учителів початкової школи до професії, є, на наш погляд, емоційне задоволення від власної професійної діяльності, від “доторкання” до професії.

Таким чином, на підставі проаналізованих наукових підходів, ми вважаємо, що цінності слід вважати синтезом почуттів, потягів і дій, що посідають важливе місце в загальній структурі особистості і сприяють визначенню її життєвих позицій. Ціннісне ставлення майбутніх учителів до професії, як важливий чинник у формуванні професійної компетентності, належить до ціннісно-сміслової сфери особистості. Проблема формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії потребує подальшого дослідження, пошуку форм і методів його формування.

1. Ананьев Б.Г. *Избранные педагогические труды: в 2 т.* / Б.Г. Ананьев. – М.: Педагогика, 1990. – Т. 1. – 1990. – 230 с.

2. Божович Л. И. *Отношение школьников к учению как психологическая проблема* / Л.И. Божович // Божович Л.И. *Проблемы формирования личности: избр. психол. тр.* / под ред. Д.И. Фельдштейна. – Изд. 2-е, стер. – М.; Воронеж, 1997. – С. 55 – 91.

3. О. Корж. *Формування ціннісного ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно-значущих якостей у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.* – / О.Ю. Корж // *Науковий вісник Донбасу.* – 2012. – №2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/mvd_2012_2_6.pdf

4. Мясичев В. *Психология отношений: избр. психол. тр.* / В.Н. Мясичев; под ред. А.А. Бодалева. – 4-е изд. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2011. – 398, [1] с.

5. Палей Е.В. *Проблема ценности (социально-онтологический аспект): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук: спец. 09.00.11 “Социальная философия”* / Е.В. Палей. – Иваново, 2007. – 22 с.

6. Рувинский Л.И. *Основы педагогики: учеб. пособие для слушателей ИПК* / Л.И. Рувинский, И.И. Кобыляцкий. – М.: Просвещение, 1985. – 223 с.

7. Столович Л.Н. *Красота. Добро. Истина: очерки истории эстетики, аксиологии* / Л.Н. Столович. – М.: Республика, 1994. – 463, [1] с.

8. Хоцей А.С. *Оценки и ценности [Электронный ресурс]* / А.С. Хоцей. – Режим доступа: <http://www.materialist.kcn.ru/appreciations.htm>

Стаття надійшла до редакції 21.05.2015